

نقد و بررسی کتاب تاریخ ادب اردو

دکتر صدیقه‌السادت رجایی زاده^۱

استادیار گروه زبان و ادبیات اردو، دانشگاه اصفهان،

اصفهان، ایران

(تاریخ دریافت: ۳ شهریورماه ۱۳۹۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۴ آبان‌ماه ۱۳۹۷)

کتاب *تاریخ ادب اردو* تألیف نورالحسن نقوی در سال ۱۹۹۷ میلادی در چاپخانه ایجوکیشنل بُک هاوس علیگر به چاپ رسید. این اثر شامل حجم گسترده‌ای از اطلاعات عمومی ادبیات اردوست که در آن به بررسی شکل‌گیری زبان اردو و همچنین بیان مختصر انواع ادبی نظم و نثر به ترتیب تاریخی و همچنین معرفی شاعران و نویسندگان اردو پرداخته شده است. این کتاب که شامل مجموعه‌ای از اطلاعات ضروری تاریخ ادبیات اردوست، به لحاظ کارآمد بودن و محتوای آموزشی می‌تواند به‌عنوان مرجعی کارآمد و مفید مورد توجه داوطلبان و مخاطبین زبان اردو قرار بگیرد.

کلیدواژه‌ها: تاریخ ادب اردو، نورالحسن نقوی، زبان اردو.

^۱ E-mail : s_rajaeizadeh@yahoo.com

مؤلف: نورالحسن نقوی

ناشر: ایجوکیشنل بک ہاوس علیگر

محل نشر: علیگر

سال نشر: ۱۹۹۷

تعداد صفحات: ۴۷۲ صفحہ

معرفی کلی اثر و مشخصات صوری کتاب

کتاب *تاریخ ادب اردو* دارای طرح جلدی سادہ و صفحہ آرایبی معمولی است. کتاب با قلم InPage کہ از فونٹ‌های معروف زبان اردو هست حروفچینی شده است. این اثر کہ به بیان تاریخ ادبیات زبان اردو پرداختہ است دارای قالبی سلیس و روان است. مطالب و مضامین با بہ کارگیری زبانی سادہ و قابل فہم بیانگر حد مناسب شأن کتاب می باشد.

در کتاب حاضر تمام قواعد نگارشی مرسوم در نگارش‌های اردو رعایت شدہ است. نقل قول‌ها داخل گیومہ قرار گرفتہ و علامت‌های تخلص شاعر، کاما، گیومہ، دونقطہ و غیرہ بہجا و مناسب مورد استفادہ قرار گرفتہ است. روش پیشرفت کتاب و شیوہ‌ای کہ نویسنده برای بسط و تفہیم بہ کار بردہ است از نوع تاریخی - تحقیقی است. این اثر کہ در مورد تاریخ ادبیات اردوست بخش نظم و نثر را مورد بررسی قرار دادہ است. در کتاب حاضر فہرست عناوین با محتوای اثر مطابقت دارد. نویسنده متناسب با موضوع آن‌ها را فہرست‌بندی نمودہ و پس از توضیح و بررسی ہر بخش، بہ معرفی شاعران و نویسندگان مربوطہ پرداختہ است. در اصل کتاب حاضر را می توان منبعی جہت سہولت بہ دست آوردن اطلاعات مفید و ضروری ادبی برای موارد امتحانی داوطلبان زبان اردو در نظر گرفت. مخاطبان و دانشجویان می توانند در مدت زمان کوتاہ این اطلاعات را از کتاب حاضر بہ دست آوردہ و در صورت لزوم با مراجعہ بہ منابع کامل تر آن را گسترش بخشند.

بررسی محتوای کتاب

بررسی علمی و محتوایی کتاب حاضر گویای این امر است کہ این اثر حاوی اطلاعات ضروری و مفید برای دانشجویان و علاقہ‌مندان تاریخ ادبیات اردوست کہ نویسنده آن را بہ صورت مختصر و مفید بیان کردہ است. در مقدمہ کتاب این چنین آمدہ کہ این اثر نہ آنچنان کوتاہ و مختصر است کہ برای اطلاعات مورد نیاز خوانندہ ناکافی باشد و نہ آنچنان مفصل است کہ خوانندہ در مدت زمان مختصر از بہ دست آوردن و گردآوری اطلاعات مورد نیازش عاجز باشد.

"ضرورت تھی ایک ایسی کتاب کی جو نہ بے حد مختصر ہو نہ بہت ضخیم جو تمام ضروری معلومات کا مکمل طور پر احاطہ کرتی ہو، جس کا انداز بیان صاف سادہ اور قابل فہم ہو اور پیش کش میں ایسی دلکشی ہو کہ پڑھنے میں جی لگے۔ ہمیں امید ہے کہ یہ کتاب اس ضرورت کو پورا کر سکے گی۔" (صفحہ ۱۱)

کتاب با نگاہی تاریخی بہ زمان شکل‌گیری زبان اردو و ارتقای آن آغاز می‌شود. در این زمینہ مؤلف بہ زمان و جایگاہ تشکیل زبان اردو پرداختہ و سپس در مورد آغاز دورہ جدید ادبیات اردو و عروج آن سخن گفتہ است. نویسنده با تقسیم‌بندی موضوعی، کتاب را بہ دو بخش اصلی نظم و نثر

تقسیم کرده است. این دو قسمت خود به زیرشاخه‌های مرتبط تقسیم شده‌اند. در قسمت نظم، نویسنده علاوه بر بیان و تعریف تمام انواع شعر و ذکر خصوصیات آنها به بیان نقطه آغاز و عروج آن نیز پرداخته است. در این ضمن مؤلف فقط به نام برخی از شاعران معروف هر نوع شعر بسنده کرده و همچنین از آوردن مثال برای تمام اقسام شعر همچون مثنوی، قصیده، مرثیه خودداری کرده است که با توجه به سعی نویسنده بر معرفی و شناساندن تفاوت اقسام شعر به خواننده، این نکته در جای خود نقطه‌ضعفی برای کتاب شمرده می‌شود و بهتر بود برای سهولت و درک بیشتر مخاطب از انواع هر گونه شعری نمونه‌ای در متن گنجانده می‌شد.

پس از معرفی و بررسی اقسام شعر نویسنده به بیان مختصری از مهم‌ترین نهضت‌های شعر اردو پرداخته و کسب اطلاعات بیشتر را به عهده خود خواننده نهاده است. با این حال جا داشت در قسمت جدید اسکول (صفحه ۶۵) با توجه به اهمیت و نقش نهضت سرسید یا علیگر بیشتر به این مقوله پرداخته شود و همچنین به بررسی نقش و جایگاه ادیبان بزرگ اردو همچون شبلی و حالی در این نهضت پرداخته شود.

قسمت بعدی کتاب شامل توضیح و بررسی شعر اردو در مناطق مختلف هند است که از منطقه دکن در قرن پانزدهم میلادی پس از نابودی سلطنت بهمنی شروع شده و تا عصر جدید اردو ادامه پیدا می‌کند. در این بخش همراه با توضیحات تاریخی مختصر، ذکری از شاعران به نام هر دوره همراه با زندگی‌نامه‌شان آورده شده است. در این مبحث نویسنده بدون توجه به ترتیب دوره تاریخی شاعران آنها را فهرست‌بندی نموده است. بهتر بود در قسمت دکنیات و یا قطب شاهیان، شاعران هر دوره در همان قسمت آورده می‌شد. مثلاً شاعران دوره قطب شاهی همچون *عبدالله* و *محمد قطب شاه* و یا *ابن نشاطی* و *ولکی* در یک گروه و شاعران عادل شاهی همچون *نصرتی* در گروه مربوطه آورده می‌شد. نکته دیگر این که در این قسمت تاریخ وفات ابن نشاطی به جای ۱۶۵۴ به اشتهاب ۱۹۵۴ تایپ شده است. (ص ۷۴).

نویسنده در قسمت پایانی نظم در بخشی با عنوان *نئی شاعری* یادی از شعر اردو پس از آزادی هندوستان نموده است. به بیان وی در این دوره شاعری اردو سبک و سیاق جدیدی به خود گرفته است که در ادبیات اردو به آن شعر نو اطلاق می‌شود. در این قسمت نویسنده برای واضح‌سازی این نوع شاعری به توضیح مختصری از غزل نو یا *نئی غزل* یا *نئی نظم* پرداخته و همراه با آن نام گزیده‌ای از شاعران این دوره را آورده است. در قسمت «*اردو شاعری می‌نئی رجحانات*» بهتر بود نام شاعران بر طبق ترتیب زمانی آورده شوند که نویسنده توجهی به این مورد نیز نداشته است.

پس از اتمام این قسمت در بخش دوم کتاب به بیان نثر و انواع آن پرداخته شده است و پس از پاره‌ای توضیحات نویسنده به این موضوع پرداخته که چگونه زبان اردو توسط کمپانی ایست ایندیا در زمان حکمرانی انگلیس‌ها پیشرفت کرده و آنها برای بهبود مقاصد و اهداف خود اقدام به تأسیس کالجی به نام فورت ویلیام کرده‌اند که به لطف آن بسیاری از کتاب‌ها به اردو نگاشته و یا ترجمه شده است. در این ضمن بسیاری از اهل قلم و مصنفین اردو زبان شروع به نگارش کتاب‌های لازم و همچنین

خدمت به پیشرفت علمی و ادبی این کالج نمودند که نویسنده در کتاب حاضر به شرح نام تعدادی از این مصنفین و ذکر تألیفات آنان پرداخته است. علاوه بر این به بیان و شرح مختصر انواع نثر شامل ناول، افسانه، نمایش، خودنوشت، انشاء، مقاله، صحافت، رپورتاژ، طنز و مزاح، تحقیق و تنقید به همراه مصنفین مربوط به هر بخش پرداخته شده است. در این قسمت نیز مؤلف برخی ادیبان و نویسندگان را مهم‌تر تلقی کرده و راجع به آنها مفصل‌تر سخن گفته و از برخی فقط به صورت آوردن نام‌شان گذر کرده است.

نقطه ضعف

چنان‌که قبلاً نیز اشاره شد در کتاب حاضر نویسنده بسیاری از موارد و مطالب را در سطح بسیار مختصر و اجمالی بیان کرده است و مخاطب برای شناخت و درک بهتر مطلب احساس نیاز می‌کند که خواستار توضیحات بیشتر نویسنده می‌باشد. البته نسبت به کلی و مختصر بودن کتاب این مورد قابل توجیه می‌باشد. همچنین در قسمت نظم برخی از اصناف شعر خالی از نمونه‌دهی است. مثلاً در بخش معرفی مثنوی یا مرثیه و یا قصیده نمونه شعر قابل توجهی ذکر نشده است. یا در قسمت نثر بهتر بود برای فهم بهتر خواننده به تحلیل و تجزیه مختصر نمونه‌ای از انواع نثر همچون افسانه، ناول و غیره پرداخته شود. تا مخاطب با اجزای ترکیبی این اصناف و همچنین تفاوت آنها بهتر آشنا شود. در قسمت تنقید نیز بهتر بود برای شناخت اصول نقد نمونه کوتاهی آورده می‌شد و به همین ترتیب.

علاوه بر این، آنچه در کتاب مورد بحث به چشم نمی‌خورد عدم اصول علمی ارجاع‌دهی صحیح مطالب اخذشده در درون متن و همچنین عدم ذکر معرفی کتاب‌نامه و منابع مورد استفاده است که از نقاط ضعف این کتاب به شمار می‌رود. مثلاً نویسنده برای هیچ‌کدام از اشعاری که به‌عنوان نمونه ذکر کرده است، منبع معرفی نکرده است. همین‌طور اگر در موردی از جایی نقل‌قولی هم آورده است مأخذ و منبع آن را ذکر نکرده، به عبارتی مؤلف خود را مقید به مستند کردن مطالب ارائه‌شده نکرده است. بهتر بود در پایان کتاب، کتاب‌نامه و فهرست اعلام به صورت ضمیمه نیز آورده می‌شد. علاوه بر این چون که کتاب حاضر می‌تواند به صورت مجموعه‌ای از اطلاعات ضروری دانشجویان برای امتحانات استفاده شود، بهتر بود در پایان کتاب، تمرین‌ها و پرسش‌هایی از متن برای کمک به تحلیل و تفکر بهتر مخاطب آورده می‌شد. در این زمینه دانشجویان همچنین می‌توانند از کتاب‌های مرتبط همچون شعور فن نوشته فخرالاسلام اعظمی بهره ببرند.

نتیجه‌گیری

با مطالعه کتاب مورد نظر می‌توان به این نتیجه رسید که این اثر همانند دایره‌المعارفی است که بسیاری از نیازهای دانشجویان، داوطلبان و محققین انواع ادبی اردو را رفع می‌کند. در این کتاب حجم گسترده‌ای از اطلاعات عمومی ادبیات اردو مورد بررسی قرار گرفته‌اند. مباحث موجود در کتاب در توضیح و تفهیم انواع ادبی اردو بسیار مؤثر به شمار می‌روند. این اثر که شامل خلاصه‌ای از بیشترین اطلاعات ادبی و مطالب ضروری درسی دانشجویان اردوست، برای معرفی به‌عنوان یک کتاب

کمک‌درسی و راهنما در دانشگاه از آن جهت مفید واقع می‌شود که به زبانی ساده نوشته شده و همچنین از لحاظ حجم هم مختصر است، ولی بدون تردید محققان و دانشجویان باید در مرحله تحقیق علمی و دقیق‌تر به منابع جامع‌تر مراجعه کنند. از آن‌جا که کتاب مذکور به لحاظ کارآمد بودن و محتوای آموزشی می‌تواند نظر داوطلبان و مخاطبین زبان اردو را جلب کند، بنابراین کتاب حاضر می‌تواند در حوزه‌های امتحانی ادبیات اردو یکی از بهترین منابع برای دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد گروه اردو باشد.

References

منابع

نورالحسن نقوی (۱۹۹۷) *تاریخ ادب اردو*، هند، ایجوکیشنل بُک هاوس علیگر.

Review of the Book *Tareekh Adab Urdu*

Sediqe Sadat Rajaeizadeh¹

Assitant Professor of Urdu Literature and Languages, University of Esfahan, Esfahan, Iran.

(Received: 25 August 2018; Accepted: 05 November 2018)

The book *Tareekh Adab Urdu* (Literary History of Urdu) by Nurul Hasan Naqvi in 1997 was published at Educational Book House, Aligarh. This book includes a lot of general information on Urdu literature, which examines the formation of the Urdu language as well as the brief presentation of various genres of poetry and prose and the introduction of the poets and writers of Urdu language. It, also, contains a collection of essential information on the history of Urdu literature, which can be regarded as an effective and useful reference for Urdu language volunteers and readers in terms of efficiency and educational content.

Keywords: *Tareekh Adab Urdu* (Literary History of Urdu), Nurul Hasan Naqvi, Urdu Language.

¹ E-mail: s_rajaeizadeh@yahoo.com